Púbol de Gala

Il·lusió i realitat

EXPOSICIÓ TEMPORAL

Castell Gala Dalí de Púbol

MONTSE AGUER I TEIXIDOR

Púbol de Gala. Il·lusió i realitat

01

JORDI ARTIGAS I CADENA

El Castell Gala Dalí o Púbol de Gala, una casa-museu i un retrat singular

07

BEA CRESPO

Les formes de Gala

13

LUCIA MONI

L'amor per Itàlia com a teló de fons del Castell de Púbol

23

Púbol de Gala. Il·lusió i realitat

MONTSE AGUER I TEIXIDOR, DIRECTORA DELS MUSEUS DALÍ

M'agradaria en aquest breu text endinsar-me i compartir les diferents línies d'investigació i argumentals que ens han portat a definir l'exposició que presentem a Púbol: *Púbol de Gala*, títol que ens dona el mateix Dalí en un dels pergamins que conformen la tauleta-claraboia de la Sala del Piano del castell.

El punt de partida d'aquesta mostra, creada amb rigor científic, però també amb voluntat poètica, és Gala. Gala, i Púbol en tant que imatge de Gala. La dama del castell, la dona visible, misteriosa i intel·lectual, la dona lliure, la dona que declara que amb el temps es convertirà en una llegenda i que Dalí porta amb els ulls tapats a Púbol, on li ofereix el castell com a regal i ella accepta amb la sola condició que només pot visitar-la per invitació escrita.

En aquesta exposició hem partit d'un retrat de Gala, un retrat enigmàtic sobre coure, un coure que li atorga una lluminositat diferent de la de la tela.

Aquesta pintura, de l'entorn de 1976, es presenta per primera vegada a la Galerie André François Petit de Paris el 1977. L'any següent, en una exposició al museu Guggenheim de Nova York, el *Retrat de Gala* es mostra amb un marc sumptuós, estil Lluís XV, amb els seus característics tallats i daurats **[Fig. 1]**. A Dalí li agradava escollir els marcs per a algunes de les seves pintures. En tenim exemples destacats al Teatre-Museu Dalí de Figueres, com ara els d'*Autoretrat*, 1921, o *L'espectre del sex-appeal*, c. 1934. Per a aquesta exposició hem cercat un marc que singularitza la peça i li atorga especial identitat.

Si ens endinsem en el retrat, veiem una Gala amb un vestit estampat vermell, amb reminiscències russes, on el daurat també hi és present. Una Gala dandi, a la moda, amb un vestit d'Elizabeth Arden New York i un collaret de bijuteria amb imitació de turqueses que és el mateix que duu a la fotografia de 1978. Una combinació cromàtica que crida l'atenció i és elegant alhora. Un vestit representatiu, que Gala repeteix en ocasions que

Fig. 1 Gala davant del *Retrat de Gala* al museu Guggenheim de Nova York, 1978. Fundació Gala Salvador Dalí, Figueres

ella considera especials, com el dia de la inauguració del Teatre-Museu Dalí de Figueres, el 28 de setembre de 1974. No és, però, la Gala somniada, ni idealitzada, és una Gala real, gairebé hiperreal, una Gala que l'artista representa d'acord amb una de les fotografies que li va fer Marc Lacroix a Púbol el 1971.

El retrat, que precisa d'una llarga contemplació, s'amara del *trompe-l'œil*, el joc visual, òptic, que és present en l'obra de Dalí, i molt present a Púbol. La realitat és una i una altra alhora. Gala està pintada en un llenç, un llenç no real, sinó pintat, que té com a suport un coure, un coure que confereix una transparència especial al retrat en general i a les textures i els colors càlids i brillants del vestit en particular. Dalí mostra una representació dins d'una altra diferent, del llenç reproduït al coure corpori. I a més, com fa sovint a Púbol, utilitza el *trompe-l'œil* en el fons, un fons amb una paret escrostonada que segurament al·ludeix al castell.

En un segon estadi, fent recerca al suplement *The American Weekly* – per a la qual Dalí va elaborar una sèrie de portades singulars-, a l'exemplar del diumenge 9 de gener de 1938, Dalí en l'article «Social Life», presenta una obra seqüencial, gairebé cinematogràfica, amb diferents escenes **[Fig. 2]**. A la part superior esquerra, hi representa un castell, un castell com de conte que, vist des d'ara, és interessant per la menció que en fa el text que acompanya la portada, on Dalí sembla fer una premonició del Castell de Púbol, de la promesa que li fa a Gala a Itàlia: un castell per als amants, i per a la dama, que cerca de manera obsessiva la solitud i també la llibertat.

Al mateix diari, en l'article «The American City Night-and-Day by Dalí», en aquest cas en un número anterior, del 31 de març de 1935, hi consta una declaració, que esdevé significativa a l'hora de dissenyar aquesta mostra a Púbol: «[Dalí] Declara que la seva obra s'assembla a la dels bojos i els mèdiums. La diferència entre un boig i un superrealista és que el boig confon dos mons: la il·lusió i la realitat, mentre que el superrealista en coneix la diferència». Aquesta diferència, precisament, entre il·lusió i realitat, tan daliniana, tan surrealista, és la que ens ha donat peu a crear dos àmbits ben diferenciats a la mostra, a més de la inclusió d'uns minuts de projecció del documental *El refugi de la dona visible (1982-1989)*, dirigit

per David Pujol i produït per la Fundació Gala-Salvador Dalí, en què s'aprofundeix en Púbol i en Gala i Dalí.

THE AMERICAN WEEKLY

Greatest Circulation in the World

"The Nation's Reading Habit"

Sunday, Jan. 9, 1938

Social Life by DALI

Fig. 2 *The American Weekly*, 9/01/1938, Nova York. Fundació Gala Salvador Dalí, Figueres

En la primera part de la mostra, entrant a la dreta, la que definim com la de «la il·lusió», exposem dibuixos relacionats amb Púbol, el castell projectat per Gala i Dalí. En alguns d'ells, que no s'havien exposat mai abans, apareix Gala, una Gala idealitzada o esbossada en la glorieta, en el jardí o amb un xiprer i el símbol heràldic i reial de la flor de lis. Una Gala que contempla les roses, que remeten a les roses de la seva infantesa a Crimea, una Gala que s'integra amb l'obra com en els projectes per a sostre del castell o una Gala envoltada de *trompe-l'œils*, que tan bé defineixen Púbol i aquesta dicotomia il·lusió/realitat, que envolta sempre el binomi Gala/Dalí. Una Gala, amb el seu icònic llaç, una Gala que remet a la dama d'un fresc conegut com *Il gioco della palla* (*El joc de la pilota*) del Palazzo Borromeo de Milà, datat probablement entre 1445 i 1450 **[Fig. 3]**. La mateixa dama/Gala que protagonitza aquest estudi i que ens recorda la influència dels *palazzi* italians i dels *châteaux* francesos a l'hora de pensar Púbol.

En el segon àmbit, en la vitrina, a l'esquerra, es mostra «la realitat», que hem comentat al principi del text, amb el retrat de Gala sobre coure, acompanyat del vestit i el collar, i la foto amb incisions que va servir de model per a la pintura i que ens acosta al procés de creació de Dalí. Un retrat d'una Gala real, enquadrada en una tela que és una il·lusió òptica amb un fons *trompe-l'œil*, que podria ser Púbol, que ens mira i mira a l'inexorable pas del temps.

Púbol, *Púbol de Gala* en aquest cas, és l'espai més escenogràfic dels Dalí i molt lligat a Gala i la seva força vital. És també el lloc on és més palpable la participació de Gala, tant en la seva concepció com en la seva projecció, ja que per a ella és un lloc molt cobejat. En aquest sentit, en una carta a Emilio Puignau, constructor i amic dels Dalí, el 17 de febrer de 1970, Gala escriu: «Com us n'haureu adonat, Púbol és el meu "cavall de batalla"; el nostre, millor dit. Estic fascinada per les possibilitats que aquesta casa en runes pot donar, també en pot sortir un monstre. Fins ara, treballant plegats, sempre hem triomfat, a Portlligat. Aquesta petita casa s'ha fet famosa, es veu

reproduïda per tot arreu, encara ara. Per tant, tenim una gran responsabilitat d'un nou i grandiós èxit, vós i jo.»[1]

Esperem que aquesta mostra permeti al visitant endinsar-se en un món particular, mític i real, poètic, que ens parla de Gala i de Dalí, i d'un univers creatiu i vital propi, singular, escenogràfic. Gala vista per Dalí, vista per nosaltres, i vista per si mateixa o tal com ella volia que la veiéssim, entre la il·lusió de ser i la realitat d'existir.

Fig. 3 *Il gioco della palla*, c. 1445-1450, Palazzo Borromeo, Milà

[1] Carta de Gala a Emilio Puignau, autògrafa, 17/02/1970 (Figueres, Centre d'Estudis Dalinians, Fundació Gala-Salvador Dalí, ID. 40617).

El Castell Gala Dalí o Púbol de Gala, una casa-museu i un retrat singular

JORDI ARTIGAS I CADENA, COORDINADOR DE LES CASES-MUSEU DE PÚBOL I PORTLLIGAT

«La casa és el lloc on l'habitant situa la seva vida per a crear una llar».[1] És a dir, l'habitant pren possessió d'un espai separat del món exterior per una caixa de murs, el manipula i l'utilitza per adequar-lo al seu mode de vida i, finalment, el dota de significat. Són llocs concrets,

[1] Traduït de: Gustau Gili Galfetti, *Mi Casa, mi paraíso. La construcción del universo doméstico ideal*, Gustavo Gili, Barcelona, 1999, p. 7.

personals i íntims. Llocs on qui hi viu té plena potestat per plasmar-hi la seva pròpia concepció del món.

El grau d'implicació de l'habitant en la construcció de la seva llar en determina la singularitat o la raresa en relació a altres llars; però, sobretot, mostra una manera de ser concreta. Així, fins i tot quan la implicació sembla ser mínima, el cas d'un habitant estàndard que s'instal·la en un apartament estàndard, la personalització dels espais és prou significativa per poder copsar-ne la personalitat: colors de paret, disposició de mobles, tipus de mobles, maneres d'il·luminar, espais de serveis i la seva relació amb la resta d'estances, etc.

Fotografies de Gala i làmpada modernista d'Émile Gallé. Biblioteca del Castell Gala Dalí de Púbol

Però la casa també és un espai simbòlic on conflueixen les relacions del seu habitant amb el món exterior[2] i el lloc on han passat les coses d'una vida concreta d'un moment històric concret, amb els seus valors, les seves necessitats, les seves contradiccions i les seves projeccions cap al passat i el futur.

Per tant, les cases de la vida d'una persona poden ser una base documental i instrumental per esdevenir eines de coneixement i divulgació multidisciplinar. És en aquest punt on entra en joc el concepte de casa-museu per a una societat del segle XXI.

En qualsevol cas, els elements bàsics que determinen la conversió en museu d'una casa privada giren al voltant de diversos eixos, per una banda, el lligam indestriable amb una construcció arquitectònica[3] i un lloc geogràfic concrets que tenen una significació específica, essencial, en el cas de Salvador Dalí; per l'altra, hi ha la capacitat d'oferir al visitant una experiència de suggestions que, afavorida per la curiositat cap a la intimitat d'altri i la contextualització dels objectes, generi emocions i desig de coneixement. En aquest punt és primordial la idea romàntica de geni, personificació d'uns valors i qualitats que tothom reconeix o admira, que converteix el personatge i el que l'envolta en un tot extraordinari. En el cas de les cases d'artista, cal tenir en compte també la idea tradicional que divideix el procés creatiu entre la concepció, l'execució[4] i l'obra d'art final que eclosiona en el taller.

La principal especificitat d'una casa d'artista rau, de forma genèrica, en la possibilitat de mostrar/interpretar el procés creatiu i gaudir de l'obra d'art; dos fets que poden generar nivells de lectura molt diversos segons

[2] Vegeu Pascal Griener, « Prendre la distance: Le Musée d'Artiste et les défis du XXIe siècle » a: Yves Bergeron, Octave Debary, François Mairesse, *Ecrire l'histoire des musées à travers celle de ses acteurs*, ICOFOM, París, 2019, p. 35-42.

[3] Vegeu la valoració del fet arquitectònic que es fa a: Isabella Palumbo, Michèle-Caroline Heck, Christophe Morin *et al.*, « Lieu architectural », a Jean Gribenski, Véronique Meyer, Solange Vernois, *La maison de l'artiste: construction d'un espace de représentations entre réalité et imaginaire (XVIIe-XXe siègles)*, Presses Universitaire de Rennes, Rennes, 2007, p.13-105.

[4] *Cit. supra*, n. 2, p.38-39.

l'objectiu de la museïtzació i la manera de transmetre la memòria de l'artista.[5]

En el cas de Salvador Dalí la implicació personal en la concepció i construcció dels espais arquitectònics és tan important com per llegir la casa com una obra d'art en si mateixa, un acte de creació acabat, més enllà d'un continent per a objectes personals o un espai d'habitació. L'aproximació del visitant a les cases de Salvador Dalí pot comportar un gaudi o un rebuig estètic, però, a més a més, també pot generar un procés de reflexió al voltant de les propostes intel·lectuals de l'artista i de la seva repercussió des de la seva època fins als nostres dies.

Un altre element de les cases-museu que les fa especialment atractives és la seva capacitat, quasi intrínseca, de traslladar el protagonisme del curador a la mirada de l'observador; un fet que permet al visitant veure allò que té alguna raó per veure, allò que creu que hi va a veure.[6]

La seu de Púbol dels Museus Dalí, la casa-museu Castell Gala Dalí, presenta tots els elements esmentats amb un seguit de recursos interpretatius d'entre els quals destaca l'exposició temporal. Des de la seva posada en marxa, l'espai expositiu temporal s'ha consolidat com un dels recursos d'interpretació més eficients: permet reforçar el discurs de la pròpia casa-museu sense alterar l'obra escenogràfica de Dalí, posa en valor la seva col·lecció, mostra al visitant els resultats de les diferents línies de recerca del Centre d'Estudis Dalinians, i és un observatori per valorar la incidència en el visitant de les diferents temàtiques tractades.

[5] Laura Castro, «Demeures d'artistes et ateliers, une muséalisation paradoxale : une réflexion sur quelques cas au Portugal», *Culture & Musées*, núm. 34, 2019, p. 171-198. Enllaç: https://doi.org/10.4000/culturemusees.4064 [data consulta: 22/04/2022]

[6] «Veiem allò que tenim motius per veure, per damunt de tot allò que tenim el convenciment que veurem». Salvador Dalí, «Total camouflage for total war», *Esquire*, Nova York, vol. XVIII, núm. 2, 08/1942, p. 130. Traduït a: *Obra completa*, vol. IV, *Assaigs I*, Destino, Fundació Gala-Salvador Dalí, Barcelona, Figueres, 2005, p. 555.

Salvador Dalí, Projecte per a la Sala del Piano i el bany de Gala, c. 1969. Fundació Gala Salvador Dalí, Figueres

L'exposició *Púbol de Gala* n'és un exemple paradigmàtic. Per una banda, reforça la narrativa pròpia del castell centrada en la idiosincràsia i els desitjos de Gala: el castell com a reflex d'una personalitat amant de la seva independència que, malgrat la discreció pública i les pors íntimes, té una clara voluntat de ser protagonista de la seva existència, un convençut desig de compartir un projecte vital amb Salvador Dalí i una ferma determinació de potenciar el geni de l'artista. Alhora, mostra les evidències documentals de la presa de possessió d'un espai arquitectònic medieval per dotar-lo d'un nou significat en funció de l'ideari vital de la parella Gala-Dalí. El visitant veu de primera mà el paper de Salvador Dalí com autor d'un singular projecte arquitectònic i d'interiorisme en un moment de la seva vida on Gala haurà de compartir protagonisme i dedicació amb el Teatre-Museu Dalí de Figueres.

Finalment, el plantejament expositiu, estructurat a partir de la idea que allò exposat – fotografies, documents, indumentària i dibuixos – ens situa davant la dualitat il·lusió/realitat, és una incitació, en un moment ja molt avançat en el recorregut de la visita, a començar per la sala 1 de la casa-museu. Tornar a visitar el castell després de veure l'exposició permet, en una experiència lúdica per desxifrar una realitat, suggestionar la memòria immediata i verificar sobre el terreny allò que Dalí va projectar des del seu estudi. Paral·lelament, la imatge de Gala dels dibuixos, la musa ideal a la seva torre d'ivori de Púbol, i el retrat hiperrealista de Gala ens parlen de la il·lusió del temps que traspua en tots els recursos decoratius del castell. Cada un dels dibuixos reforcen la sensació que la casa-castell de Púbol, a diferència de la casa-taller de Portlligat, és una habitació pròpia per a Gala on el temps s'atura i es retroba.

L'exposició *Púbol de Gala* és un recurs que estimula la capacitat de descoberta i d'observació d'allò que cadascú vol o pot veure a través de la casa-museu del castell de Púbol. És una proposta per experimentar la il·lusió de la realitat a través dels jocs òptics i la imaginació creativa. És posar èmfasi en la perseverança de Salvador Dalí a l'hora de crear una obra exclusivament per a Gala.

Les formes de Gala

BEA CRESPO, CENTRE D'ESTUDIS DALINIANS

> «*Performance* no és un concepte difícil per a nosaltres. Estem en escena cada moment de la nostra vida, actuant com a dones.»[1]
>
> Cheri Gaulke, artista visual

En un joc de màscares a l'infinit, Gala és moltes Gales. És musa i creadora, esposa abnegada i *femme fatale*, dandi i gestora. És la dona que inspira el versos més captivadors i obscurs de Paul Éluard i la *Belle jardinière* de les pintures murals de Max Ernst a Eaubonne. És la mirada que travessa les fotografies de Man Ray, la intel·ligència que enlluerna Giorgio de Chirico i la poma de la discòrdia en el grup dels surrealistes. I és, per sobre de tot, Gala-Gradiva, *celle qui avance*, la influència decisiva que impulsa Salvador Dalí a esdevenir l'artista consagrat que està predestinat a ser.

[1] Traduït de: Cheri Gaulke, «Acting Like Women: Performance Art of the Women's Building», *High Performance* 3, 3-4, tardor 1980.

Podríem dir que Gala es lliura als éssers que estima i que l'estimen i que, en aquest donar-se, duu a terme la seva comesa més personal i intransferible: la creació del seu propi mite. Parlem d'estimar però, en el més ampli dels sentits, no només en la seva vessant romàntica. Alguns se l'estimen amb el cos, d'altres amb l'ànima, uns amb la ploma i uns altres amb el pinzell o l'objectiu d'una càmera. Però només un, Salvador Dalí, estimarà Gala de totes les formes possibles i serà capaç d'inventar-ne de noves. L'important, en tot cas, és que la fascinació, la curiositat, l'apassionament, siguin bidireccionals. I que, en aquest «meravellar-se» mutu, totes les parts assoleixin l'excel·lència.

En paraules d'Estrella de Diego, quan Gala fa de model actua com una *performer*, participa de la construcció de la seva imatge. Segons l'autora, Gala vindria a ser com una mena de dandi que fa d'ella mateixa la seva pròpia obra d'art.[2] Per tant, estem davant d'una model que és mestressa del seu cos i que decideix activament qui la representa i com. Vol passar a la història com una llegenda[3] però a diferència de Salvador Dalí, en aparença eminentment exhibicionista, la intenció de Gala és mantenir-se secreta dins del seu secret i deixar que les imatges parlin per ella. Així ho manifesta en una de les comptades declaracions que fa a la premsa i on es refereix a tres pintures de Salvador Dalí que la defineixen: «Jo soc el retrat de mi mateixa. Jo soc la *Vu de dos* nua. Soc l'*Apoteosi d'Homer*, i soc *La cistella de pa*».[4]

Són moltes les creacions dalinianes on Gala figura de forma més o menys evident: de vegades és la guspira que dona origen a una obra, d'altres és el

[2] Estrella de Diego, *Gala Salvador Dalí. Una habitació pròpia a Púbol*, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, 2018, p. 147-151.

[3] «Vull passar a la història com una llegenda. Quan tot acabi, quan tot el que ara és tèrbol estigui net, quan passi el temps, es parlarà de mi, bé o malament, però ara no vull que es parli de res.» Traduït de Víctor Samaniego, «Gala», *Garbo*, Barcelona/Madrid, 05/09/1964, p. 44.

[4] Salvador Dalí, «The Vernissage of Gala Salvador Dali's Exhibition at the Bignou Gallery is taking place now», *Dali News*, Nova York, 20/11/1945, p. 4. Traduït a: *Obra completa,* vol. IV, *Assaigs I*, Destino, Fundació Gala-Salvador Dalí, Barcelona, Figueres, 2005, p. 555.

motiu principal, i molt sovint n'és la destinatària.[5] I en ocasions, com és el cas de Púbol, Gala no només és present en totes aquestes formes sinó que hi participa també en la concepció.[6] Com si es tractés de l'escenari de la seva última representació, Gala, l'actriu protagonista, és deixa veure gairebé en tots els espais del castell i del jardí. Real i imaginada, s'apareix en forma d'oreneta **[Fig. 1]**, mol·lusc, sempreviva, trèvol, flor de lis, corona de llet, àngel protector, estendard, amfitriona i dama **[Fig. 2]**. Però d'entre totes les Gales que surten al nostre encontre a Púbol o que, sense ser-hi, ens interpel·len, n'hi ha una que mereix especial atenció.

Fig. 1 Salvador Dalí, *Hirondelle de ciel*, 1971. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres

[5] No oblidem que Gala és, en certa manera, la col·leccionista de l'obra daliniana per excel·lència. Des de l'inici de la seva relació amb l'artista, s'encarrega de separar de la venda algunes obres cabdals que conformaran una part del que avui coneixem com la col·lecció del llegat Dalí.

[6] La implicació de Gala en el projecte del Castell de Púbol és absoluta, supervisant i gestionant tot el procés de rehabilitació, tal com queda palès en la correspondència que intercanvia amb el constructor i amic, Emilio Puignau. A més a més, encarregarà a Dalí una sèrie d'elements per a la decoració interior. Vegeu: Salvador Dalí, « Vogué : Numéro du cinquantenaire 1921/1972 réalisé par Salvador Dalí », *Vogue*, París, núm. 522, 1971/1972, p. 175.

Fig. 2 Salvador Dalí, Projecte per al jardí del Castell Gala Dalí de Púbol, c. 1970. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres

Fig.3 Salvador Dalí, *Retrat de Gala,* c. 1976. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres

És la del *Retrat de Gala* (c. 1976) **[Fig. 3]** que ara, gràcies a l'exposició, participa temporalment del recorregut del castell. La pintura beu directament d'una fotografia de Gala que forma part d'un reportatge més ampli realitzat per Marc Lacroix, per encàrrec de l'artista, que vol presentar el Castell de Púbol i la seva sobirana al món en un número especial de la revista francesa *Vogue* que dissenya en la seva totalitat.[7] Gala, conscient de la transcendència que tindrà la publicació, decideix en tot moment sobre la seva imatge[8] i escull amb cura el vestuari amb el que vol ser immortalitzada al seu *château*. El disseny *prêt-à-porter* de la casa Elizabeth Arden New

[7] *Cit. supra*, n. 6.

[8] Sabem que és ella qui tria Marc Lacroix per fer-li el reportatge i qui decidirà finalment quines imatges es publicaran. *Dalí, Lacroix, Gala: el privilegio de la intimidad*, Fundación Eugenio Granell, Santiago de Compostela, 2000, p. 56, 68.

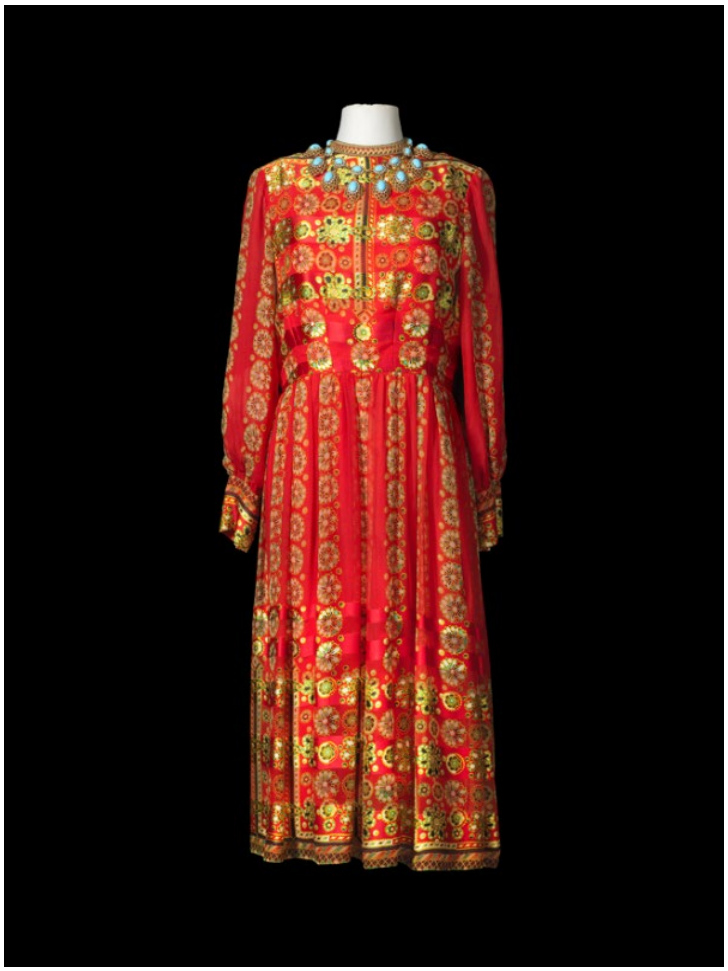

Fig. 4 Vestit *prêt-à-porter* d'Elizabeth Arden New York i collaret de bijuteria, dècada de 1970. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres

York, acompanyat del collar de bijuteria amb pedres de color turquesa, es convertirà en un dels seus *looks* més icònics dels setanta **[Fig. 4]**.[9]

La combinació té quelcom d'orientalitzant i aristocràtic que lliga molt bé amb el que Púbol representa per a Gala: és el refugi on aboca els seus records feliços de Rússia i el castell que la legitima simbòlicament com a reina, per fi, d'un espai propi. A la pintura però, malgrat el vestit i els ornaments, Gala se'ns presenta més vulnerable i nua que mai. Observem un verisme poc habitual en l'artista, que acostuma a sublimar i idealitzar

[9] Gala recorre a aquest *look* en moments molt destacats de la biografia daliniana com són la inauguració del Teatre-Museu Dalí de Figueres, el 28 de setembre de 1974, i el nomenament de Dalí com a membre associat estranger de la Académie des Beaux Arts de l'Institut de France, el 9 de maig de 1979.

Gala en les seves obres.[10] Com si es tractés del retrat de Dorian Gray, a la musa se li han posat tots els anys i els pecats a sobre. La poètica de les ruïnes que es deixa sentir amb força a Púbol i que embelleix els dibuixos i projectes de decoració del castell **[Fig. 5 i 6]** sembla girar-se també en contra de Gala. Els despreniments de la paret i l'ombra que avança sobre ella confereixen al retrat un caire dramàtic que evidencia l'indefugible pas del temps.

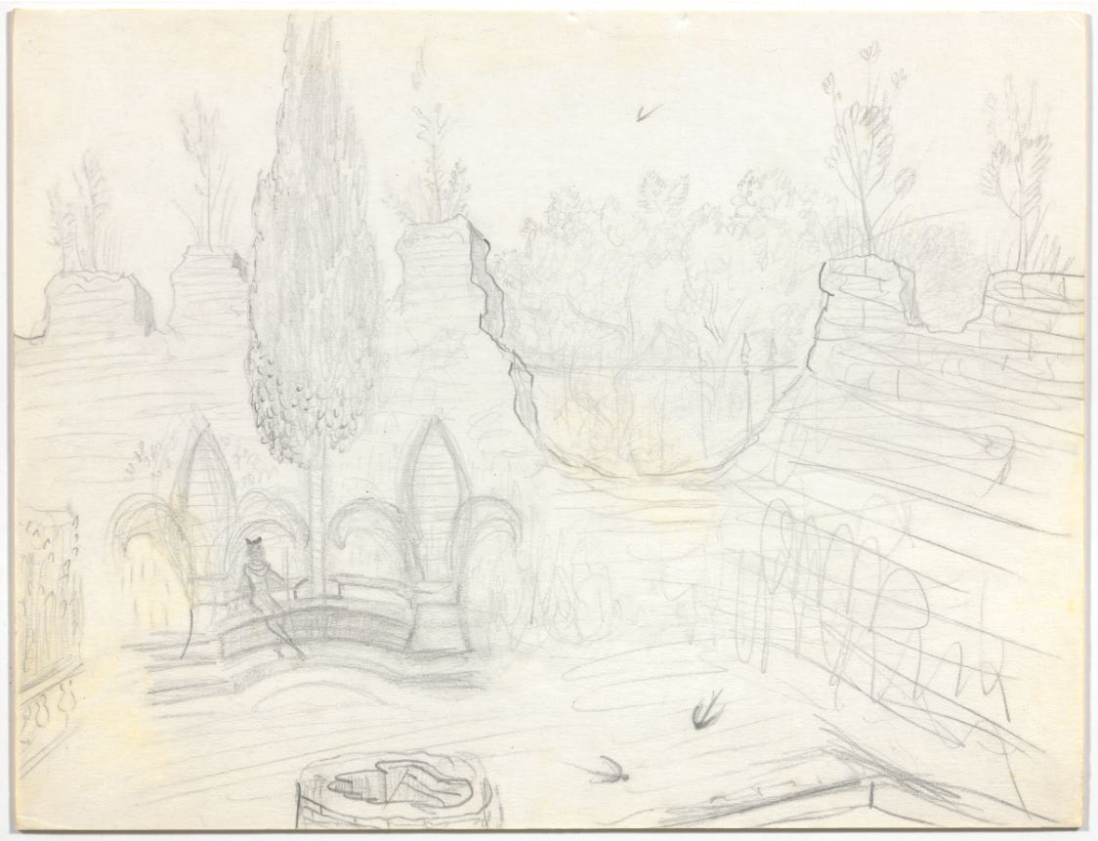

Fig. 5 Salvador Dalí, Projecte per al jardí del Castell Gala Dalí de Púbol, c. 1970. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres

[10] En l'obra *Retrat de Gala* (1975-1979), molt propera pel que fa a la iconografia i el moment de creació, la representació de Gala és molt més amable, tot i l'enigmàtica expressió del rostre que ens remet al seu torn a *El retrat de Ginebra de Benci* (14974-1476) de Leonardo da Vinci.

Fig. 6 Salvador Dalí, Projecte per a la Sala dels Escuts del Castell Gala Dalí de Púbol, c. 1970. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres

No és la primera vegada que alguna cosa s'esquinça o es trenca en una pintura que representa Gala. Pensem, per exemple, en el vestit i el ventre estripats de *Gradiva* (1931), en l'ou del qual brolla la flor en *Metamorfosi de Narcís* (1937), en l'esmalt que salta de l'ungla de *Galarina* (1945) o el rostre que esclata a *Galatea de les esferes* (1952). Les esquerdes que deixen passar la llum – o la foscor, segons es miri – ens apropen a una Gala més real, la que descobrim als seus escrits autobiogràfics: «Sí, hom pensa que soc una fortalesa ben defensada, perfectament organitzada, però –a tot estirar– podria ser una petita torre vacil·lant que, per pudor, intenta cobrir-se d'heura i amagar les seves parets ja deteriorades i trobar una mica de soledat.»[11] **[Fig. 7]**

En certa manera, la mateixa Gala ens dona la clau per llegir la pintura. Sovint el que arribem a conèixer d'ella és només una petita part o bé una il·lusió, un *trompe-l'œil*. Púbol, com si fos una extensió de Gala, sembla amarar-se d'aquesta idea i juga constantment a generar confusió en el visitant a través d'obertures que no condueixen enlloc, paravents pintats que representen justament allò que volen amagar, sostres que s'obren al cel, taules que són claraboies o elements arquitectònics que imiten ruïnes. També l'oli que ens ocupa té ànima de *trompe-l'œil*. Representa un llenç, però és tracta en realitat d'un coure. El que hauria de ser un retrat és el retrat d'un retrat, un simulacre. De fet, és provable que l'obra parli més del creador i no tant de la model.[12] Potser en mirar-se en Gala – la seva bessona, com l'anomena Dalí – l'artista pren consciència, més que mai, de la seva pròpia vellesa.

[11] Manuscrit autògraf de Gala, dècada de 1970 (Figueres, Centre d'Estudis Dalinians, Fundació Gala-Salvador Dalí, ID. 54715).

[12] «Car ella [Gala] i només ella era la realitat; i tot el que els meus ulls eren capaços de veure era "ella", i era el retrat d'ella el que seria la meva obra, la meva idea, la meva realitat.» Salvador Dalí, *La Vida Secreta de Salvador Dalí* a *Obra Completa,* vol. I, *Textos autobiogràfics 1*, Destino, Fundació Gala-Salvador Dalí, Barcelona, Figueres, 2003, p. 874.

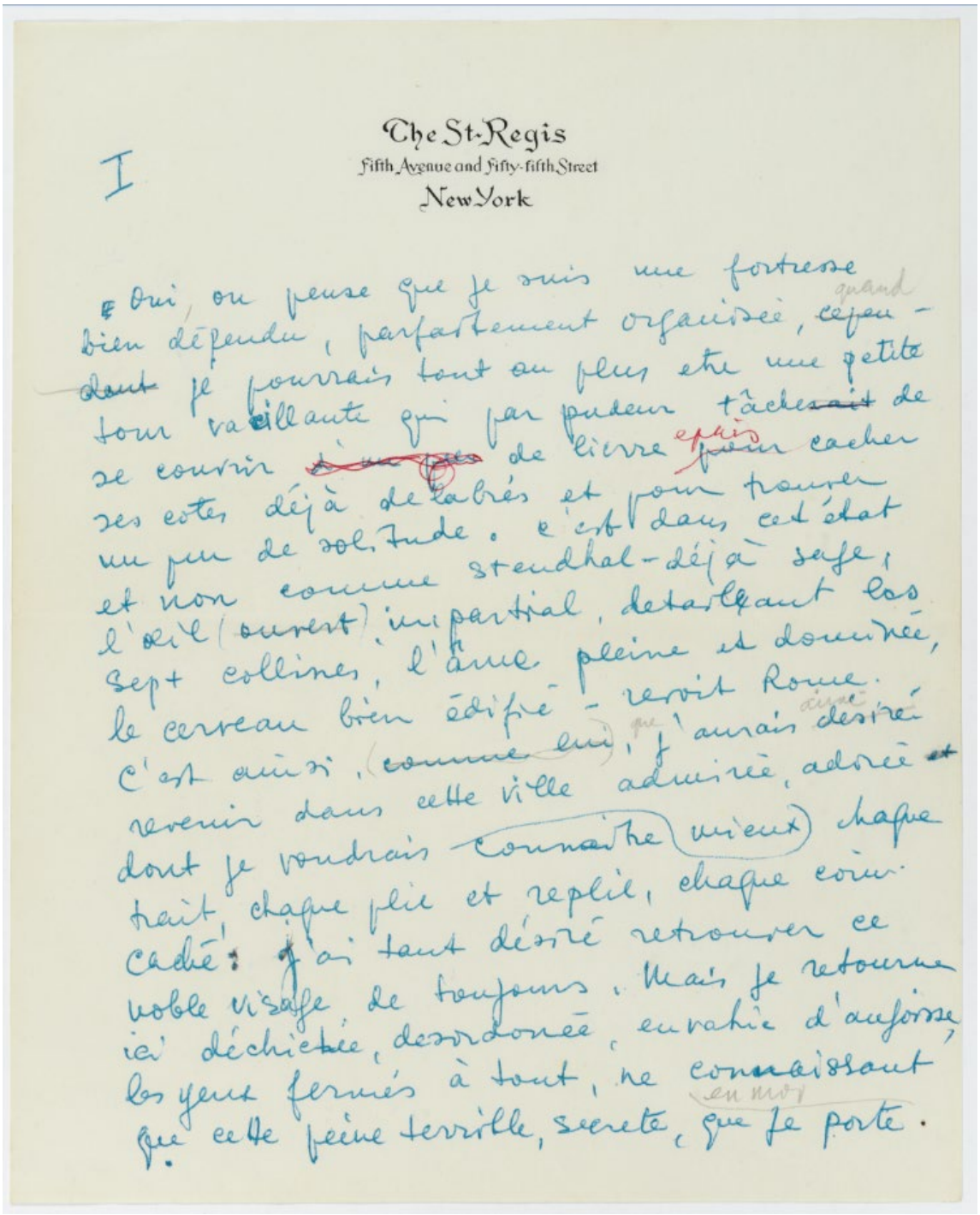

I

The St-Regis
Fifth Avenue and Fifty-fifth Street
New York

Oui, on pense que je suis une forteresse
bien défendue, parfaitement organisée, ~~cependant~~ quand
je pourrais tout au plus être une petite
tour vacillante qui par pudeur ~~tâchait~~ tâcherait de
se couvrir ~~d'une peau~~ de lierre ~~pour~~ après cacher
ses côtés déjà délabrés et pour trouver
un peu de solitude. C'est dans cet état
et non comme Stendhal - déjà sage,
l'œil (ouvert) impartial, détaillant les
sept collines, l'âme pleine et dominée,
le cerveau bien édifié - revoit Rome.
C'est ainsi, ~~comme lui~~, que j'aurais aimé
revenir dans cette ville admirée, adorée et
dont je voudrais ~~connaître~~ mieux chaque
trait, chaque pli et repli, chaque coin
caché: j'ai tant désiré retrouver ce
noble visage de toujours. Mais je retourne
ici déchirée, désordonnée, en proie d'angoisse,
les yeux fermés à tout, ne connaissant
que cette peine terrible, secrète, que je porte.
en moi

Fig. 7 Manuscrit autògraf de Gala, dècada de 1970. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres

L'amor per Itàlia com a teló de fons del Castell de Púbol

LUCIA MONI, CENTRE D'ESTUDIS DALINIANS

Tant per a Dalí com per a Gala, la fascinació per Itàlia és una constant al llarg de la seva vida. De fet, el 1935 l'artista emprèn el primer viatge cap aquest país impulsat per ella, tal com rememora a *Vida secreta*: «Gala començava a despertar el meu interès en un viatge a Itàlia. L'arquitectura del Renaixement, Palladio i Bramante, m'impressionava cada vegada més, com l'astoradora i perfecta realització de l'esperit humà en el regne de

l'estètica, i començava a sentir el desig d'anar a veure i tocar aquells fenòmens únics.»[1] **[Fig. 1]**

Aquest entusiasme pels seus «estètics viatges a Itàlia»[2] es pot percebre també en unes postals que escriu des de Roma i Mòdena al seu amic, el poeta i assagista J. V. Foix, en què ressalta que la possibilitat de recórrer aquest país en cotxe li «permet de penetrar tots els "racons surrealistes" i

Fig. 1 Gala, Salvador Dalí i Edward James a Roma, c. 1936. Fundació Gala Salvador Dalí, Figueres

[1] Salvador Dalí, *La vida secreta de Salvador Dalí* a *Obra completa*, vol. I, *Textos autobiogràfics 1*, Destino, Fundació Gala-Salvador Dalí, Barcelona, Figueres, 2003, p. 822-823.

[2] *Ibidem*, p. 893.

inconeguts dels turistes» i «descobrir constantment coses insospitades.»[3] Si tingués la possibilitat per una vegada de substituir el cotxe per una diligència i tornar enrere en el temps, potser Dalí escolliria romànticament aquest mitjà, atès que a *Vida secreta* elogia els viatges de Stendhal i Goethe a Itàlia i aquella època en què «encara "comptaven" les distàncies i donaven temps a la intel·ligència perquè pogués mesurar tots els espais, i totes les formes, i tots els estats de l'ànima i del paisatge i de l'arquitectura.»[4] Dalí segueix els passos de Stendhal, passeja per Roma amb un volum de l'escriptor a la mà i s'indigna en veure com la Roma antiga s'està transformant adaptant-se a les necessitats d'una ciutat moderna.[5] Aquest meravellar-se per les ruïnes, pels edificis decadents, per la contemplació d'un passat llunyà també el comparteix amb Gala.

Gala havia viatjat a Roma el 1923 junt amb Paul Éluard per visitar el pintor Giorgio de Chirico.[6] O fins i tot podria haver viatjat a Itàlia abans d'aquella data. A *Vida secreta*, Dalí fa un relat d'una Gala molt jove, apassionada i melancòlica a Moscou que, de retorn d'un curt viatge a Florència amb el seu pare, s'emporta una capseta de llumins amb la imatge de la catedral i que «cada vegada que es volia consolar del seu hiperestèsic desig de voler tornar a Itàlia, encenia una de les seves precioses cerilles.»[7]

Aquest desig de visitar Itàlia, Gala el complirà en diferents ocasions, ja sigui acompanyant Dalí en els diferents projectes que portarà a terme en aquest país al llarg de la vida, o bé emprenent viatges en solitari.[8] Itàlia té un poder

[3] Postal de Salvador Dalí a J. V. Foix, Mòdena, 4 d'octubre del 1935 i carta de Salvador Dalí a J. V. Foix de Roma, 7 d'octubre del 1935 a Salvador Dalí, Rafael Santos Torroella, *Salvador Dalí corresponsal de J. V. Foix*, 1932-1936, Mediterrània, Barcelona, 1986, p. 148-151.

[4] *Cit. supra*, n.1, p. 742.

[5] *Cit. supra*, n. 1, p. 839.

[6] Louis Aragon, *Papiers inédits, de Dada au surréalisme : 1917-1931*, Gallimard, París, p. 194.

[7] *Cit. supra*, n.1, p. 312.

[8] Per a més informació sobre els viatges de Dalí i Gala, vegeu Bea Crespo, Clara Silvestre, «Gala: la cronologia», a Estrella de Diego, *Gala Salvador Dalí: una habitació pròpia a Púbol*, Museu Nacional d'Art de Catalunya, Barcelona, 2018, p. 208-239; Rosa Maria Maurell, Lucia Moni, «Salvador Dalí in Italia», a *Dalí un artista un genio*, Skira, Milano, 2012, p. 227-263.

d'atracció tan gran que, en unes postals adreçades al seu «Petit Daris», li escriu que ha descobert un indret molt poètic per a ells dos a Sicília que li encantaria si aconseguís el passaport i es pogués retrobar amb ella. En una altra postal, possiblement del mateix viatge, li explica que està recorrent Roma i tot li fa pensar en ell. Estem davant d'una Gala apassionada i decidida que no veu el moment de tornar perquè vol acabar el seu *tour* per Itàlia visitant un petit poble de prop de Milà.[9]

Gala, com Dalí, es deixa seduir per Itàlia, llegeix Stendhal i l'admira en els seus viatges contemplatius d'uns vestigis passats. En un petit escrit, probablement dels anys setanta, Gala revela que li hauria agradat retornar a Roma, ciutat adorada de la qual desitjaria conèixer cada racó, amb el mateix equilibri i saviesa que tenia l'escriptor francès durant la seva estada a la ciutat el 1832. Amb aquestes paraules Gala fa referència al primer capítol de l'autobiografia que Stendhal escriu sota el títol de *Vie de Henry Brulard.*[10] L'escriptor està contemplant un lloc únic al món, la Roma antiga amb les seves ruïnes, i s'adona que, a punt de complir els cinquanta anys, està content de viure. Gala, en canvi, ens desvela que torna a Roma lacerada, envaïda per l'angoixa, amb un esperit confús, turmentada.[11]

Gala anhela silenci i pau, necessita un lloc on romandre secreta. Dalí coneix molt bé les seves inquietuds i decideix regalar-li «un estoig més solemnement digne del nostre amor»,[12] un castell. Ha arribat el moment que Gala torni «a ser la reina que és, i jo faré tot el possible per a ser convidat a aquest castell.»[13] Sembla ser que Dalí, durant un viatge a Itàlia

[9] Postals de Gala a Salvador Dalí, s. d. (Figueres, Centre d'Estudis Dalinians, Fundació Gala-Salvador Dalí, ID. 41555, 41557, 41542).

[10] Stendhal, *Vie de Henry Brulard*, Émile-Paul, Paris, 1950. Aquest volum pertany a la biblioteca personal de l'artista conservada al Centre d'Estudis Dalinians.

[11] Escrit autògraf de Gala, dècada de 1970 (Figueres, Centre d'Estudis Dalinians, Fundació Gala-Salvador Dalí, ID. 54715).

[12] Salvador Dalí, André Parinaud, *Confessions inconfessables*, a *Obra completa*, vol. II, *Textos autobiogràfics 2*, Destino, Fundació Gala-Salvador Dalí, Barcelona, Figueres, 2003, p. 689.

[13] Traduït de: A. Marín, «Dalí prepara su propio museo en Figueras», *ABC*, Madrid, 22/03/1970, p. 46.

als anys trenta, va prometre a Gala un castell a la Toscana.[14] Aquest desig es concreta trenta anys després al Baix Empordà.

Aquesta fascinació compartida per Itàlia es veu reflectida a Púbol, tant als exteriors com als interiors. Caminant pel jardí podem admirar els elefants amb potes llargues, que Dalí reprèn i transforma partint de l'elefant amb

Fig. 2 Salvador Dalí als jardins de Bomarzo, 1948. Fundació Gala Salvador Dalí, Figueres

[14] Antonio Pitxot, Josep Playà, *El Camí de Púbol*, Fundació Gala-Salvador Dalí, Editorial Escudo de oro, Figueres, Barcelona, 1997. p. 4.

obelisc de Bernini, que formen un bosc de pedra que ens recorda el *Parco dei Mostri* de Bomarzo, a prop de Roma. Dalí es va enamorar d'aquest lloc i de les seves escultures durant una estada a Itàlia el 1948,[15] fins al punt d'arribar a expressar el seu desig de comprar-lo.[16] **[Fig. 2]**

A més, als jardins l'artista concep espais secrets en els quals la dama del castell pot jugar a perdre's, espais amb falses perspectives. Tal com havia fet l'arquitecte Francesco Borromini el 1653 a la *Colonnata* il·lusionista de Palazzo Spada, Dalí projecta una perspectiva en un dels camins del jardí utilitzant els arbres en lloc de les columnes. L'artista coneix aquest espai perquè el 1959 el periodista Carlo Mazzarella li fa una entrevista just davant d'aquesta galeria que es percep com una llarga columnata. En aquesta ocasió Dalí parla també de Palladio, com «l'arquitecte de la bellesa suprema, [...] l'arquetip d'allò dalinià per les seves falses perspectives i Dalí constantment d'una manera gairebé perenne viu en falsa perspectiva.»[17]

A l'interior també podem deixar-nos seduir per les falses perspectives del castell. Servint-se d'un joc de *trompe-l'œil* que es manifesta en els tapa-radiadors, les portes o el sostre, es crea en el visitant la sensació d'estar en un castell encantat que amaga espais misteriosos i noves realitats. Les influències d'Itàlia s'eternitzen al sostre de la Sala dels Escuts, que reprèn la idea de l'òcul de la *Camera degli Sposi* del Palazzo Ducale de Màntua realitzat per Mantegna.[18] Així mateix, tant el sostre del Castell de Púbol com el del Palau del Vent del Teatre-Museu de Figueres tenen relació amb els sostres dels palaus barrocs italians. Pensem, per exemple, en els frescos de la volta central de l'església de Sant Ignasi de Loiola a Roma, en què

[15] Dalí treballa amb Luchino Visconti com a escenògraf i realitzador del vestuari per l'obra *Rosalinda o Come vi Piace* de William Shakespeare que es representarà al Teatro Eliseo de Roma el 1948.

[16] Irene Brin, «Bomarzo, de moda», *Goya*, Madrid, 30/09/1958, p. 115.

[17] Carlo Mazzarella, *Incontri*, Arti e scienze. Cronache di attualità, 1959, Rai Teche (entrevista televisiva).

[18] Aquest *trompe-l'œil* inspira Dalí per a la creació del *Sostre per al Palauet Albéniz de Barcelona*, vers el 1969. De fet, a la biblioteca de l'artista trobem el volum de Joseph Fattorusso, *Wonders of Italy*, Florence, 1937, en què Dalí intervé a la pàgina on surt representat el fresc de la *Camera degli Sposi*.

Andrea Pozzo il·lustra la *Gloria di Sant'Ignazio* sostingut pels àngels i envaït per una llum mística que es dirigeix cap a quatre figures al·legòriques que simbolitzen els quatre continents, representació de la qual Dalí posseïa algunes fotografies.

Als dos plafons centrals de Figueres i de Púbol, veiem dues versions molt similars de la mateixa escena, amb personatges i àngels que sorgeixen dels

Fig. 3 Salvador Dalí, Projecte per al sostre d'*El palau del vent*, 1970. Fundació Gala Salvador Dalí, Figueres (detall)

núvols, una gran lluna lluminosa i esclats de foc, una figura femenina que sembla portar un llaç (el mateix que Gala duu en aquesta època), cavalls que tiren el carro d'Apol·lo (més evident en el primer esbós que Dalí realitza per al Palau del Vent) i que poden fer pensar en una escena mitològica com la dels frescos de l'*Aurora* de Guido Reni al Palau Pallavicini de Roma que

Dalí tant admirava.[19] Decorant el sostre del Castell de Púbol, Dalí vol complaure la seva reina i fer-se present en aquell lloc. Tal com escriu ell mateix: «M'he acontentat a decorar els seus sostres perquè, en aixecar els ulls, sempre em trobi en el seu cel.»[20] **[Fig. 3, 4, 5 i 6]**

Fig. 4 Salvador Dalí, *El palau del vent*, 1970-73. Fundació Gala Salvador Dalí, Figueres (detall)

[19] Dalí havia organitzat la roda de premsa de la primera retrospectiva a Itàlia el 1954 sota els frescos de l'*Aurora* de Guido Reni al Palau Pallavicini de Roma, frescos que tant admira i que escull per realitzar simbòlicament el seu Renaixement al complir cinquanta anys.

[20] *Cit. supra*, n.12, p. 689.

Fig. 5 Salvador Dalí, Projecte per al sostre de la Sala dels Escuts del Castell Gala Dalí de Púbol, c.1970. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres

Sota aquest cel mediterrani, sota aquest forat nocturn,[21] apareix Gala, la dama del castell, un ésser eteri, celestial, suspès en una massa nebulosa, com el personatge d'Himen en l'obra teatral *Al vostre gust*, de Shakespeare,[22] que baixa d'un núvol per segellar l'amor de les quatre parelles. Una Gala amfitriona, que acull els seus convidats, però que al mateix temps, per la seva ubicació damunt de la porta, vigila i protegeix el seu refugi de les mirades indiscretes, recordant-nos que accedim a les seves estances privades. A la mà sosté un bastó símbol d'autoritat, una vareta màgica o un bastó per jugar a pilota, com aquell de la dama protagonista en la representació original del *Gioco della Palla* (*El joc de la*

Fig. 6 Salvador Dalí, Sostre de la Sala dels Escuts del Castell Gala Dalí de Púbol, c.1971. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres (detall)

[21] Salvador Dalí, « Vogué : Numéro du cinquantenaire 1921/1972 réalisé par Salvador Dalí », *Vogue*, París, núm 522, 1971/1972, p. 175.

[22] *Cit. supra*, n. 15.

pilota) dels frescos del *Ciclo dei Giochi* del Palau Borromeo de Milà. En aquest cicle decoratiu es veuen membres de la família Borromeo en moments lúdics; la riquesa dels seus pentinats i les vestimentes exhibeixen la posició social adquirida per la família Borromeo. Dalí reprèn la mateixa postura i el mateix vestit per a la seva Gala, però canvia el color de la mantellina i escull el vermell foc, que destaca sobre el vestit lleuger i prisat de color clar **[Fig. 7 i 8]**. És una dama de trets moderns, agosarada i apassionada, i a la vegada romàntica i misteriosa. Com el mateix castell, un lloc on ella pot gaudir i passar moments d'oci, on «hi va quan a Portlligat hi ha massa gent. Viu secretament, amb flors... A vegades em convida a anar amb ella...»[23] Aquestes paraules de Dalí remeten al joc de l'amor cortès i a la idea que la intimitat fa disminuir la passió mentre que les distàncies la

Fig. 7 Salvador Dalí, Gala, c.1970. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres (detall)

[23] Traduït de: Antonio D. Olano, «Dalí habla de Dalí», *Gaceta Ilustrada*, Barcelona, Año XIV, núm. 685, 23/11/1969, p. 62.

fan augmentar. Dalí recorda a la revista *Vogue* que, durant un viatge a Itàlia, en una visita a la Pinacoteca de Brera, extasiats davant *Les esposalles de la Verge* de l'admirat i diví Rafael, Gala va deixar anar un sospiri i va exclamar: «Quin honor no conèixer mai cap membre de la família de Rafael. Imagina't quina catàstrofe, ser presentat a la tia de Rafael, encara que fos llunyana.»[24]

Fig. 8 Salvador Dalí, Projecte per al sostre de la Sala dels Escuts del Castell Gala Dalí de Púbol, c.1970. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres

[24] *Cit. supra*, n.21.

Exposició

Comissària
Montse Aguer

Comissària adjunta
Bea Crespo

Assessorament científic
Carme Ruiz

Disseny
Pep Canaleta, 3carme33

Gràfica
Alex Gifreu

Conservació preventiva
Elisenda Aragonés, Irene Civil, Laura Feliz, Josep Maria Guillamet

Muntatge
Roger Ferré, Ferran Ortega

Registre
Rosa Aguer
Laura Feliz

Gestió de drets
Mercedes Aznar

Comunicació i premsa
Imma Parada

Web i xarxes socials
Cinzia Azzini

Assegurança
AON Gil y Carvajal, S. A. Barcelona

FUNDACIÓ GALA SALVADOR DALÍ

CASA-MUSEU CASTELL GALA DALÍ DE PÚBOL

Publicació

Edició
Fundació Gala-Salvador Dalí

Autors
Montse Aguer, Jordi Artigas, Bea Crespo, Lucia Moni

Documentació
Centre d'Estudis Dalinians

Coordinació
Lucia Moni

Fotografia
Gasull Fotografia, S. L.

Traduccions
Francès: **Marielle Lemarchand**
Anglès: **Graham Thomson**
Català: **els seus autors**
Castellà: **Jordi Artigas, Bea Crespo, Lucia Moni, Clara Silvestre**

Correcció de textos
Català i castellà: **Rosa M. Maurell**

Juny de 2022

Copyrights

Dels textos de Gala i Salvador Dalí:
©Salvador Dalí, Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres, 2022.

Dels textos d'aquest catàleg:
Els seus autors

De les obres de Salvador Dalí:
© Salvador Dalí, Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres, 2022.

De la imatge de Gala i Salvador Dalí:
Drets d'imatge de Gala i Salvador Dalí reservats. Fundació Gala-Salvador Dalí, Figueres, 2022.

©Storiadimilano, di Paulo Colussi e Mariagrazia Tolfo, 2022 (p. 6).

L'editor vol manifestar que s'han fet tots els esforços per tal de contactar amb tots els titulars dels copyrights de totes les imatges reproduïdes. En els casos en què això no ha estat possible, convidem els drethavents a adreçar-se a la Fundació Gala-Salvador Dalí.

FUNDACIÓ GALA
SALVADOR DALÍ